

POTRES IN PREOBLIKOVANJE NASELIJ V REZIJU

Milan Orožen Adamič*

V avgustu 1989 so tržaški Slovenci v Reziji organizirali mladinski raziskovalni tabor, 9. po vrsti in prvi v Reziji. Poleg drugih je bila organizirana tudi skupina za proučevanje posledic in vplivov potresa (1976) na spreminjanje pokrajine. Ugotavljali smo tri faze popotresne obnove naselij: zasilna bivališča, izgradnja začasne vasi – montažne hiše in obnova starega naselja.

V skupini so sodelovali dijaki tržaških srednjih šol Andrej Alessio, Andrej Volpi in Claudio Zaina, vodil jo je avtor tega prispevka. Za terensko delo smo imeli na voljo le štiri dni, zato rezultati raziskovanja niso dovolj poglobljeni. Na terenu smo ugotovili, kartirali in spoznali spremembe v uporabi zemljišč in podobi naselij, ki so nastale v 13 letih po potresu leta 1976. Podobno kot v Zgornjem Posočju (2), o katerem smo poročali v prvi številki Ujme, smo raziskovali tudi Rezijo in primerjali oboje zaključke.

Naselja v Reziji so do leta 1976 v veliki meri ohranila staro, tradicionalno urbanistično kot tudi arhitekturno podobo. Zelo podobno je bilo tudi na tej strani državne meje, v Zgornjem Posočju v Sloveniji.

Rezija se je že dolgo pred potresom soočala s problemi, kot so: odseljevanje prebivalstva, stara struktura prebivalstva, slabe možnosti zaposlitve v dolini, obmejnost oziroma problem obrobnosti itd. Tradicionalni družbeni odnosi so bili še vedno presenetljivo močni, vplivi novih družbenih tokov pa razmeroma šibki. Aktivnega prebivalstva je bilo malo. Glede na te in številne druge razmere, ki jih skupina ni podrobneje raziskovala, je Rezija pred potresom sodila med manj razvita območja z vrsto posebnih problemov.

Na sedežu občine v Ravanci so nam ljubezno posredovali vrsto podatkov za naselje Osojane, Bila, Ravanca in Njiva (4), ki smo jih edine utegnili pregledati. Kljub temu, da smo obšli ostala rezijanska naselja, lahko izsledke posplošimo za celotno občino in v marsičem tudi za velik del sosednjih občin.

V času potresa leta 1976 je bilo nenaseljenih v Osojanah 40,76 %, v Bili 60,58 %, Ravanci 30,36 % in v Njivi 30,36 % vseh hiš ali povprečno 43,3 % hiš oz. stanovanjskih enot. Torej je bil velik del teh vasi nenaseljen, opuščen in v mnogih primerih prepuščen propadanju.

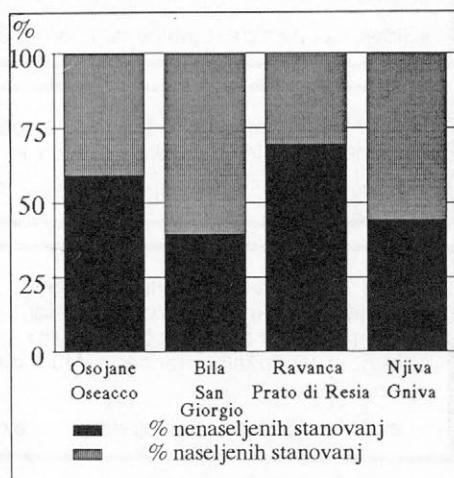
Po potresih (v maju in dodatno v septembru 1976) je bilo 76,24 % stanovanj tako poškodovanih, da se jih ni splačalo ali jih ni bilo mogoče popraviti. Prek 85 % stalno naseljenega prebivalstva, zaradi negotovosti in strahu pa kar vse prebivalstvo, je bilo v trenutku prisiljeno prebivati v zasilnih bivališčih. Bilo je tudi 5 smrtnih žrtev. Rezijo so v primerjavi s sosednjimi občinami v Italiji uvrščali med najbolj prizadete

območje (1). Na sliki 3 so deleži prebivalstva, ki so bili zaradi potresa »brez varnega bivališča«; velja za italijansko in našo stran meje, kjer smo proučevali že prej (3). Problemi obnove in pomoči, raziskave in ukrepi so bili v Italiji in Jugoslaviji v marsičem enaki ali zelo podobni. Po potresu je prišla pomoč tudi iz Slovenije. Sodelovanje je bilo mnogokrat neformalno, neposredno, vendar v glavnem le v zvezi z odpravljanjem posledic potresa. Rezultati teh povezav so v Reziji in v Furlaniji marsikje vidni – rekonstrukcije številnih starih objektov po tehnologiji ZRMK iz Ljubljane, jugoslovanske montažne hiše, kulturni dom v Reziji itd. Iz najrazličnejših vzrokov je bilo mnogo manj trajnejšega, dolgoročnega, zlasti gospodarskega sodelovanja. Poglobljene oblike dolgoročnega sodelovanja bi gotovo prispevale k učinkovitejši, trajnejši obnovi in izboljšanju družbenoekonomskih razmer prebivalstva na obeh straneh meje.

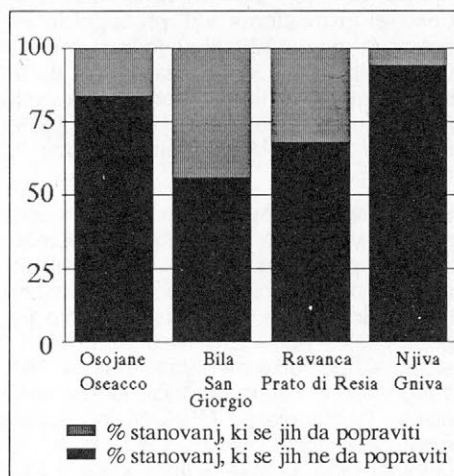
Po potresu so sprva v neposredni bližini naselij v Reziji postavili najrazličnejša zasilna bivališča (barake, kovinske garaže, šotore ipd.). Po septembrskih ponovitvah potresa je bilo marsikje jasno, da ne morejo zagotoviti dovolj dobrih začasnih bivališč. Zaradi bližajoče se zime so se ljudje začasno odseljevali (zlasti neaktivno prebivalstvo) v obmorske letoviške kraje. V Sloveniji do tega ni prišlo. V Jugoslaviji ob podobnih primerih nismo nikdar evakuirali prebivalstva. Ni pa seveda izključeno, da ne bi ob podobno obsežnih posledicah tudi pri nas podobno ukrepali. Na to možnost moramo biti pripravljeni in jo uporabiti le kot skrajni ukrep.

Danes, 13 let po potresu, je v Reziji še vedno mnogo zasilnih bivališč, objektov prve faze, ki so stihijno posejani okrog vasi. V njih so ljudje prebivali približno pol leta. Veliko barak v pravem pomenu besede so sicer podrli, kar je ostalo, so spremenili v drvarnice ali shrambe za najrazličnejše stvari.

Sledila je faza gradnje montažnih hiš ob starem porušenem vaškem jedru na ravnini ob naseljih, kjer so bile nekdanje njive. Pred potresom so bili to večinoma že travniki. V razgovorih so ljudje v prvi vrsti opozorili na precejšnje razlike v kvaliteti montažnih hiš. Nekatere, večinoma lesene, veljajo za tople, druge za hladne in manj prijetne za bivanje. Večina teh hiš še vedno stoji. Stalno je po podatkih iz

Razmerje med naseljenimi in nenaseljenimi stanovanji po naseljih pred potresom leta 1976.

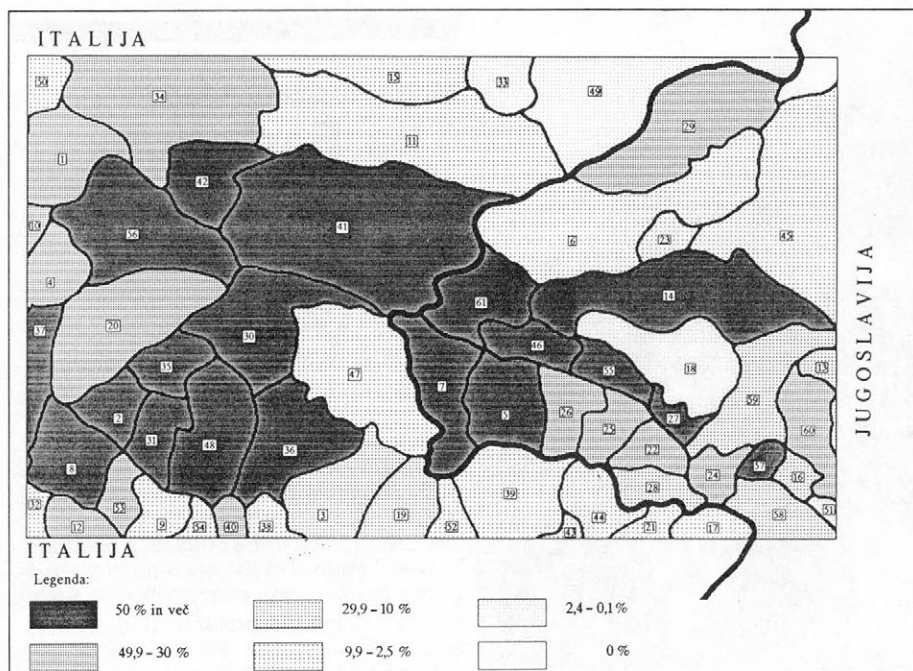

Razmerje med stanovanji v Reziji, za katera je bilo po potresu ocenjeno, da jih je mogoče ali nemogoče popraviti.

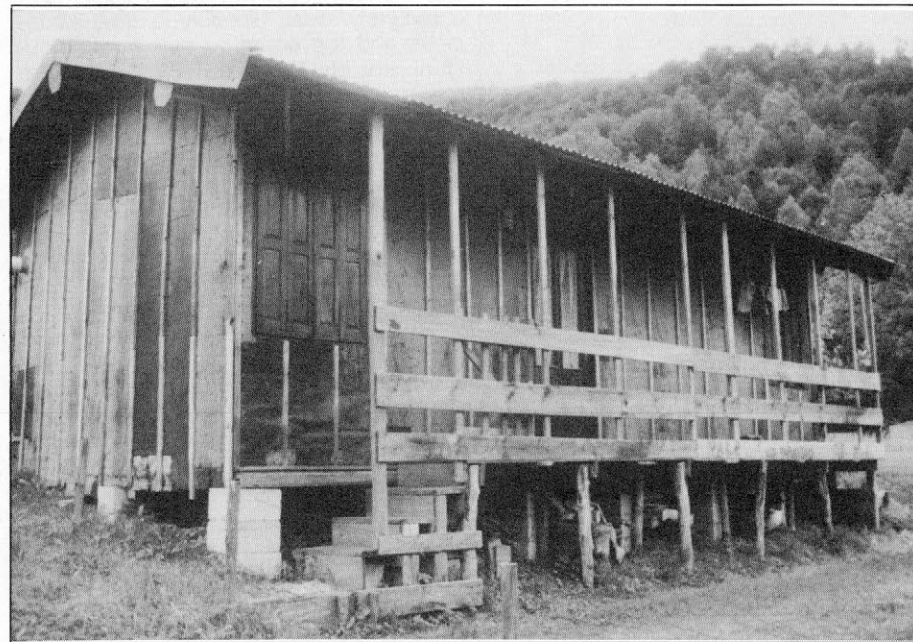
našega popisa naseljenih še vedno 15,4 % teh montažnih hiš oz. stanovanjskih enot. Nekatere so naseljene le občasno ob sobotah in nedeljah, nekaj jih celo oddajajo v najem turistom. Zanimivo je tudi, da ima 68,7 % teh montažnih hiš še vedno električni priključek. Praznih ali povsem opuščenih jih je le 15,9 %. Dva montažna objekta v naseljih pod Osojanami in Ravanco sta spremenjena v manjša obrtno-industrijska obrata. Sta pomembni jedri zaposlitve lokalnega prebivalstva; lahko bi jih bilo več. Urbanistična dokumentacija za obnovo po potresu prizadetih vasi je bila izdelana februarja leta 1979 (4).

Število prebivalcev v montažnih hišah se je začelo zmanjševati v treh do petih letih po potresu, ko so bile v okviru stare vasi zgrajene ali obnovljene prve nove hiše za stalna bivališča. To je tretja faza popotres-

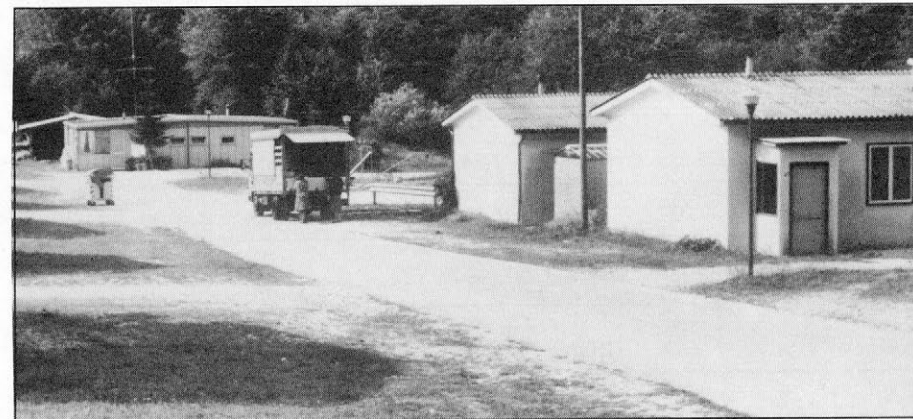
* Mag. geografije, Geografski inštitut Antona Melika, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Novi trg 5, Ljubljana.

Slika 3. Deleži prebivalstva »brez varnih bivališč« po potresu leta 1976 v Italiji po občinah in v Jugoslaviji po krajevnih skupnostih občine Tolmin.

Slika 1. Začasno bivališče – baraka, zgrajena v prvi fazi po potresu pri Osojanah v Reziji (fotografirano v avgustu 1989).

Slika 2. Del naselja montažnih hiš (druga faza) pri Bili v Reziji. Te hiše veljajo med ljudmi za »hladne, mrzle«.

ne obnove. Podobno je bilo tudi v Breginju, čeprav smo spočetka mislili, da smo s postavitvijo montažnih hiš bolj ali manj končali popotresno obnovo. Nove »montažne vasi« v Reziji so bile komunalno in tudi drugače bolj skromno opremljene kot Breginj v Sloveniji. Zavest, da to ni dokončna rekonstrukcija vasi, je bila v Reziji bliže resnici.

Stara rezijanska vaška jedra so močno spremenila prvotno podobo. Uice so postale širše, čeprav so se večinoma držale starih poti. Obnovili so lahko le okrog 20 % starih, v Njivi še manj. Nove hiše so le izjemoma ohranile tradicionalno arhitekturo. Uporabljali so mnoge nove materiale, zlasti beton v najrazličnejših variantah. Uporabljali so tudi nove arhitekturne prijeme, arkade, napušče itd. Ponekod je bila rekonstrukcija bolj, drugod manj uspešna. Tloris naselij se je na splošno »razvlekel, razpršil«. Bistveno se je povečala zazidana površina vasi. Ob tem so žal pozidali najboljše, nekdanje njivske površine.

Izraba boljših montažnih objektov za industrijo, obrt in posebne dejavnosti odpira nove možnosti za majhne gospodarske enote. Zaposlili bi mlado, aktivno prebivalstvo in s tem zmanjšali migracije. Kažejo se prvi zametki tega razvoja.

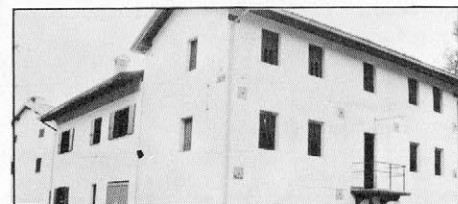
Raziskovanje skupine je pokazalo, da je obnova potekala v naslednjih fazah:

1. zasilna bivališča,
2. montažne hiše in
3. dokončna obnova nekdanje vasi.

Tudi v Posočju, npr. v Breginju, je obnova potekala v treh fazah. Na obeh straneh meje so v prvi in drugi fazi zgradili »skupinske hleve« za živino, kar se je izkazalo za nepopularno in neučinkovito.

Potres je pomenil preskok iz tradicionalne agrarne oz. »rezijanske« družbe v povsem novo, morda je nekoliko drzno in še preuranjeno reči »postindustrijsko« družbo. Ta proces bo Rezijo in njene prebivalce pretresal še vrsto let. Rezije, kakršno smo poznali pred potresom, ni več.

1. Geipel, R., 1982. Disaster and Reconstruction. George Allen & Unwin, London.
2. Orožen Adamič, M., P. Sheppard, 1987. Popotresna obnova v Posočju. Ujma, št. 1., str. 58–63, Ljubljana.
3. Orožen Adamič, M., 1980. Učinki potresa leta 1976 v Posočju. Potresni zbornik, Tolmin.
4. Picco, G., 1979. Piani particolareggiati di ricostruzione. (Urbanistična dokumentacija).

Slika 4. Primer po metodi ZRMK obnovljene stare hiše v Ravanci.

Slika 3. Primer lesene (»tople«) in še vedno naseljene montažne hiše iz naselja pod Osojanami.

Milan Orožen Adamič

The Earthquake and Reshaping of Settlements in Rezija

In August 1989 Triest Slovenes from Re- zija organized a youth exploration camp, the ninth in succession and the first in Rezija. In addition to other work groups, a group to investigate the consequences and influences of the 1976 earthquake on reshaping the landscape was organized. We ascertained three phases of post-eart- quake renewal of the settlements: emer- gency housing, the construction of a tem- porary village of prefabricated houses, and the renewal of the old settlement. The renewal and its problems were similar to those in Posočje (Jugoslavija, Ujma, No. 1). The earthquake meant a leap from the old traditional agrarian society to a completely new, possibly a little auda- cious and too early to say, »post-indus- trial« society. Rezija as we knew it before the eaqrquake no longer exists.

Tabela 1. Prebivalstvo in stanovanja po potresu 1976 in deleži med posameznimi naselji.

	Naselje									
	Osojane Oseacco	%	Bila San Giorgio	%	Ravanca Prato di Rresia	%	Njiva Gniva	%	Skupaj	%
Število družin	132	58,41	40	17,69	39	17,26	15	6,64	226	100
Prebivalcev	368	58,95	120	19,24	107	17,16	29	4,65	624	100
Prebivalcev/družino	2,79		3,00		2,74		1,93		2,76	
Skupaj stanovanj	238	55,11	104	24,08	56	12,94	34	7,87	432	100
Stanovanja, ki se jih da popraviti	39	37,14	46	43,81	18	17,14	2	1,91	105	100
Stanovanja, ki se jih da popraviti in niso naseljena	12	29,27	23	56,10	5	12,19	1	2,44	41	100
Stanovanja, ki se jih ne da popraviti	199	60,86	58	17,73	38	11,62	32	9,79	327	100
Stanovanja, ki se jih ne da popraviti in niso naseljena	85	54,84	40	25,81	12	7,74	18	11,61	155	100
Pred potresom naseljena stanovanja	141	59,74	41	17,37	39	16,53	15	6,36	236	100
Pred potresom nenaseljena stanovanja	97	49,49	63	32,15	17	8,67	19	9,69	196	100
Minimalno število potrebnih novih stanovanjskih enot (1976)	102	75,00	(+ 5)*		21	15,44	13	9,56	136	100
Za število prebivalcev	285	77,45	(+ 5)*		58	15,76	25	6,79	368	100

* V Bili je bilo možno popraviti več stanovanj kot jih je bilo pred potresom sploh naseljenih.